

допоміжний вид господарства українців. Більше того, застосування кот стало також безпосередньою перешкодою на шляху природного відновлення риби, що у майбутньому могло призвести взагалі до винищення і зникнення певних видів риби.

Рибальство – одне з традиційних запорозьких промислів – основа господарського добробуту значної кількості населення Запорозьких Вольностей. Риба завжди була одним з головних предметів запорізької торгівлі. Наявність багатих рибних угідь Дніпровського та Бузького басейнів робило їх ласим шматком для приватних осіб. Відразу по зруйнуванню Запорізької Січі розгорілася боротьба між крупними сановниками російської держави за володіння запорізькими рибними угіддями.

Разом з тим, зміна власників запорізьких рибних угідь мало позначилася на продовженні запорізької традиції рибного промислу. Зберігається технологія запорізького рибного промислу. На півдні усталеною стає розуміння запорізького рибного заводу. Навіть після втрати своєї назви заводи азовського та чорноморського узбережжя стають осередками збереження рибальської традиції запорізьких козаків. Цьому сприяють і активно діючі рибні заводи Чорноморського та Азовського козацьких військ. Сезонний відхід населення південного краю на заробітки до рибних заводів, перетворював їх на осередки не тільки збереження, а й передачі та поширення запорізької побутової традиції на півдні України.

Джерела та література

1. Макаревский Ф. Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии. – Днепропетровск, 2000.
 2. Бастрыга И., Лыман И. Начала истории Бердянска. – Запорожье., 2002.
 3. Яворницький Д.І. До історії Степової України. – Дніпропетровськ, 1929.
 4. Козирев В.К. Записки В. Зуева про рибні промисли запорізьких козаків [Зуев В. О бывших промыслах запорожских казаков и наипаче рыбном] // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ. Південна Україна XVIII-XIX століття. – Запоріжжя, 2001. – Вип. 6.
 5. Пірко В.О. Заселення і господарське освоєння Степової України в XVI-XVIII ст. – Донецьк, 2004.
 6. Устное повествование, бывшего запорожца, жителя Екатеринославской губернии и уезда, селения Михайловки, Никиты Леонтьевича Коржа. — Днепропетровск, 1991.
 7. Скальковский А. Соляная промышленность в Новороссийском крае (1715-1847). – Б/м и б/д.
 8. Бойко А.В. Запорізький зимівник останньої чверті XVIII століття. – Запоріжжя, 1995.
 9. Шиян Р. Козацтво Південної України в останній чверті XVIII ст. – Запоріжжя, 1998.
 10. Яворницький Д. Вольності запорізьких козаків: історико-топографічний нарис // Твори. – Т. 2. – К.; Запоріжжя, 2005.
 11. Печериця Т.В. П. Рябков – дослідник риболовецького промислу Півдня України // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць та спогадів. – К., 2001. – У 2 ч. – Ч. 1.
- Сапожников І.В. Матеріали з історичної географії та етнографії дельти Дунаю (до 170-річчя скасування Задунайської Січі). – Іллічівськ, 1998.

МУЗЕЙНЕ КРАЄЗНАВСТВО**Сурченко С. В. (м. Запоріжжя)****Постать Петра Тимофійовича Тронька
у створенні Національного заповідника
«Хортиця»**

На вшанування пам'яті Голови Національної спілки краєзнавців України, Академіка Національної академії наук України, Героя України та непересічної особистості, яка відіграла особливу роль в історії Запоріжжя.

Автор статті хотів би, віддаючи шану цій видатній особі, наголосити на його сміливості, бо практично десяток років до того, як він почав працювати в уряді, неможливо було не те щоб щось робити в ім'я України, а й говорити було боязно. І прикладів того, як видатних українців гнобила, ламала, знищувала сталінська система достатньо: М. Скрипник застрелився, В. Сосюру за вірша «Любіть Україну!» цькували, О. Довженка відправили в почесне заслання до Москви, подалі від української землі, від батьківського коріння – це вже не говорячи про знищення свідомого українства в довоєнні часи.

Політична «відлига» другої половини 50-х – початку 60-х років та породжені нею процеси вселяли надію на позитивні зрушення в національно-культурній сфері. Піднесення в середовищі української інтелігенції викликали рішення про видання «Української енциклопедії», «Словника української мови», «Історії міст і сіл України», публікацію «Українського історичного журналу».

У цьому середовищі народилася і визріла виняткова за своїм значенням ідея розробки державної програми увічнення сторінок історії запорізького козацтва.

І от з'являється людина, на високій державній посаді, котра почала не тільки

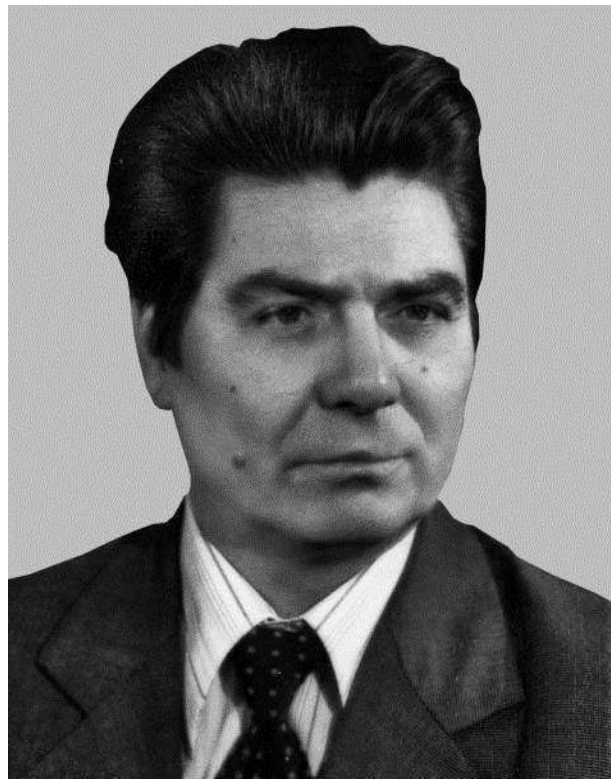
перейматися героїчним минулим нашого народу, а конкретно, не поспішаючи, гуртуючи навколо себе патріотів, підтягуючи фахівців, втілювати в життя реальні програми.

Осмыслиючи життєвий шлях Петра Тимофійовича, задаємося запитанням: «Чи то такі особистості, як Тронько, позитивно впливали на першого секретаря ЦК КПУ П. Ю. Шелеста і він підтримував ідеї національного відродження, чи то якраз Шелест підбирав в своє оточення та просував на державні посади українських патріотів, які втілювали в життя його бачення історії нашого народу?»

Так, в листопаді 1964 року В. Голобуцький за дорученням П. Т. Тронька накреслив конкретну програму музеєфікації історичних об'єктів, пов'язаних з козацтвом, спорудження пам'ятників і обелісків, створення відповідних тематичних експозицій. [2, с. 27-32].

Микола Петрович Киценко

Степан Маркович Кириченко

Багато цікавих пропозицій надходило і від місцевих дослідників. В Запоріжжі вони гуртувалися навколо заступника голови облвиконкому Миколи Петровича Киценка та начальника облуправління культури Степана Марковича Кириченка.

Скориставшись перебуванням з 4 по 7 серпня 1965 року в Запоріжжі П. Тронька, М. Киценко докладно і аргументовано виклав ідею спорудження козацького меморіалу на о. Хортиця. Петро Тимофійович не лише дав ряд цінних порад, а й взявся особисто провести нормативні документи довгими коридорами вищої державної влади. Залишалося переконати першого секретаря обкому партії О. Титаренка та голову облвиконкому Ф. Мокроуса, однак ті, довідавшись про підтримку у Києві, 17 серпня 1965 року підписали всі необхідні документи. [2, с. 32-34]. В той же день лист Запорізького обкому КПУ та облвиконкому на ім'я першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста та Голови Ради Міністрів УРСР І. Казанця про необхідність створення Державного заповідника історії запорозького козацтва було літаком переплавлено П. Троньку.

Заручившись підтримкою вищого політичного керівництва республіки і перш за все секретаря ЦК КП України з ідеологічних питань А. Скаби, Петро Тимофійович надав керівництву республіки доповідну записку, в якій відзначалося, що широковідомі події

героїчного минулого, пов'язані з існуванням українського козацтва, незважаючи на видатну роль у долі українського народу, досліджені й увічнені незадовільно. Більше того, пам'ятки і пам'ятні місця періоду козаччини, які повинні охоронятися державою, майже повністю зруйновані або залиті штучними водоймищами. Сотні цінних, а часом, неповторних пам'яток, що характеризували суспільно-політичну та військову організацію січей, їх побут, промисли, культуру, не мають належного обліку, а якщо й зберігаються, то в непристосованих сховищах чи приватних колекціях.

У тій доповідній записці пропонувалося з метою увічнення видатних подій козацької доби, виявлення, систематизації та збереження матеріальних знахідок, цінних документів створити в місті Запоріжжя на о. Хортиця Державний історико-культурний заповідник [2, с. 38].

Розглядалась пропозиція щодо виготовлення й встановлення пам'ятних знаків у місцях козацької слави у всіх регіонах України [2, с. 13].

Доповідь П. Тронька про увічнення пам'ятних місць, пов'язаних з історією козацтва, 31 серпня 1965 року розглянула Президія ЦК КПУ.

Її виголошення супроводжувала, як пише Ю. Данилюк, незвична тиша. Члени і кандидати в члени Президії, крім секретаря ЦК О. Комяхова, не поспішали висловити свою власну думку, очікуючи реакції першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста. Його думка і визначила хід обговорення питання, поставленого на порядок денний. П. Шелест висловив надію, що внаслідок проведення великої й цілеспрямованої роботи буде створений величний меморіал, гідний славного історичного минулого українського народу [2, с.12].

Острів Хортиця в місті Запоріжжі Постановою Ради Міністрів України № 911 від 18.09.1965 р. «Про увічнення пам'ятних місць, зв'язаних з історією запорозького козацтва» був оголошений Державним історико-культурним заповідником, на території якого передбачалося закладення і впорядкування тематичного садово-декоративного парку історії запорозького козацтва.

Схвалення постанови ЦК КПУ 31 серпня 1965 та Радою Міністрів УРСР 18 вересня 1965 року Петро Тимофійович розглядав і як свою особисту перемогу. Невипадково, як безцінну реліквію зберігав він фотомонтаж проектів музею-заповідника з дарчим написом Миколи Киценка «Дорогому Петру Тимофійовичу Троньку, чиєю волею розвивалась і здійснювалась хортицька епопея» [2, с. 14].

З цього часу розпочався процес створення та розбудови заповідника.

Вагомість цієї постанови для України й українства загалом неможливо недооцінити. Вона фактично заявила всьому світу, що український народ має велику героїчну історію, гідну збереження і популяризації, і впевнено збирається це продемонструвати [3, с.555].

Маланчуківщина

Але у 1972 році відбулися суттєві зміни в керівництві КПУ і розпочалася нова кампанія боротьби з українським буржуазним націоналізмом, очолювана новообраним секретарем ЦК з ідеології В. Маланчуком, котрий завзято почав викорінювати «бацили націоналізму» [2, с. 16].

«Я добре пам'ятаю, як вона розпочалася – я був студентом історичного факультету Дніпропетровського державного університету і якось, переглядаючи періодику, звернув увагу на невелике повідомлення ТАСС про те, що на українсько-польському кордоні в багажнику автівки якогось канадійця була знайдена велика кількість буржуазної націоналістичної літератури. Ми були неприємно здивовані цим повідомленням і тією кампанією, котра розгорнулася в ЗМІ потому.

Нас, студентів істфаку це також зачепило – буквально восени 1973 року у нас на курсі була виявлена антирадянська група у складі 3 членів КПРС та 5 комсомольців, які були відраховані з університету і пройшли тяжкий шлях відновлення та подальшого життя – мені, наприклад, довелося познайомитися з таким закладом як психлікарня «Ігрень» та професором Блохіною психвідділення Дніпропетровської обласної лікарні ім. Мечнікова.

До речі, хочу нагадати про подію, котра відбулася ввечері під час святкування дня молоді у м. Дніпродзержинську і про яку ніхто ніде не згадує. Під час святкування, міліція затримала якогось чоловіка нападпитку і закрила його у своєму «воронку», який чомусь загорівся і той чоловік волав благим криком, але не міг звідти вибратися, бо міліціанти, злякавшись, втекли. Це наелектризувало молодь і вона почала гуртуватися та вирушила до міськкому КПУ, де відбулися сутички з підтягнутими підрозділами міліції. Відповідно цілу ніч міліція виловлювала патлату молодь та кудись відвозила. Студенти-дніпродзержинці на другий день були відсутні на заняттях, бо всі боялися арешту та висилки. У вівторок вони з'явилися на заняттях і пошепки розповідали про ті події. У групі тих «антирадянщиків», про котрих я розповідав, були два студента-дніпродзержинці. Я не думаю, що то було випадково» [4].

Це було в низах, у народі, але ж багато полетіло голів патріотів і в Києві. Стільки довелося витерпіти П. Т. Троньку і тільки, завдяки добрим стосункам з В. В. Щербицьким він залишився, з доганою, на посаді, але з обрізаними крилами.

Політбюро ЦК КПУ своїм рішенням від 25.10.1973 року «перепрофілювало» унікальний меморіальний комплекс на ординарний філіал Запорізького краєзнавчого музею, а також не забуло «відзначити» одного з найбільш послідовних поборників ідеї увічнення козацької слави. П. Троньку вказувалось «на допущену неорганізованість в роботі з виконання зазначених постанов ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР, «незадовільне керівництво та свавільність» [2, с. 19].

Я особисто чув, коли був доповідачем на XX Запорізькій обласній комсомольській конференції у 1982 році, як перший секретар запорізького обкому М. Всеволожський розпікав керівництво Якимівського райкому ЛКСМУ за те, що вони організували велику кількість лекцій з історії запорозького козацтва: мовляв, «це ж треба, забивати голови молоді такою дурницею, як козаччина. Нам потрібно виховувати молоде покоління на бойових і трудових традиціях, подвигах героїв громадянської та Великої Вітчизняної воєн» [4].

Пройшов час, історія розставила свої крапки, і люди, котрі залишилися ЛЮДИНОЮ, можуть з полегшенням зітхнути і далі продовжувати свої благородні справи в ім'я України, в ім'я і для молодого покоління.

Мені пригадується оповідання із далекого дитинства, яке ми читали в «Читанці» за 2 клас. В ньому розповідається як вулицею Києва йде сивий дідусь і веде за руку свого онука. Час від часу, він зупиняється і, показуючи рукою на новозбудований будинок, говорить – Це мій будинок! Через деякий час знову повторює онуку – І це мій будинок!

Онук дивується: «Ти що дідуню, капіталіст, що маєш такі ошатні будинки?». На що дідусь пояснює: «Я будував ці будинки, вклав у них частинку свого серця і тому я вважаю їх своїми!».

Так і Петро Тимофійович має всі підстави, згадавши свій життєвий шлях, сказати: «І це моє, і оте моє, бо я горів цим, я душу і серце вклав у ці справи!». Бо його життєвим кредо було – «Спіши творити добро!».

А ми, хто з ним працював, хто його знав, повинні постійно нагадувати молодому поколінню про цю видатну постать, котра палала на українському небосхилі, запалюючи інших та роблячи таку потрібну і таку важливу справу, як становлення України, як збереження та відновлення Пам'яті Поколінь!

Увічнення в бронзі засновників заповідника

Запорозькі краєзнавці, в рамках заходів зі святкування 100-річчя з дня народження П. Т. Тронька, поставили собі за мету встановити на фасаді музею Історії Запорозького козацтва пам'ятну дошку.

Після здобуття Україною незалежності почала відновлюватися історична пам'ять – музей отримав свою первинну назву «Музей історії Запорозького козацтва» і на фасаді приміщення з'явилися меморіальні таблиці:

18 квітня 1993 року Киценку Миколі Петровичу зі словами «Засновник Державного історико-культурного заповідника на о. Хортиця та музею Історії запорозького козацтва»; 30 листопада 1995 року на фасаді, але з боку службового входу, була встановлена гранітна дошка з бронзовим барельєфом академіку Яворницькому Дмитру Івановичу зі словами «Славетному українському вченому, досліднику історії запорозького козацтва»; 4 листопада 2009 року біля меморіальної дошки Киценка М. П. була встановлена аналогічна дошка його побратиму та співавтору ідеї створення заповідника Кириченку Степану Марковичу зі словами «Справою його життя було увічнення історичної пам'яті запорозького козацтва на священній землі Хортиці».

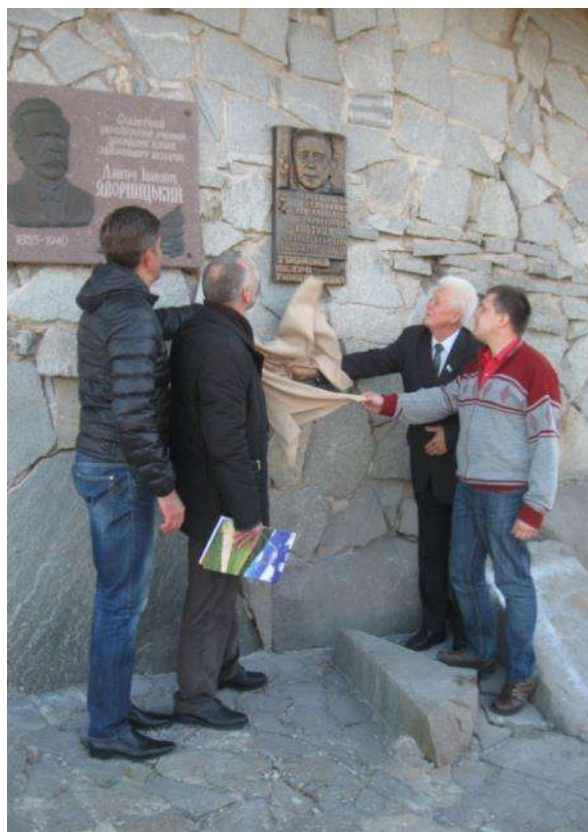
І цілком логічним було наше бажання поставити поряд дошку і П. Т. Троньку.

Створення меморіальної дошки П. Т. Троньку

Автор статті, на той час завідувач філією «Кам'янська Січ» Національного заповідника «Хортиця», екс-заступник генерального директора заповідника (з 2005 по 2010 рік), відповідальний секретар Запорозької обласної організації Національної Співки краєзнавців України, особисто взявся за цю справу.

На початку березня 2015 року він звернувся до скульптора І. Башкатова, батько якого виготовив попередні дві дошки. Через центральний провід НСКУ автор спробував вийти на доньку Петра Тимофійовича, щоби погодити з нею світлину. Там він отримав книгу, видану до 95-річчя Тронька з великою кількістю світлин та повідомлення від члена Правління Співки Євгена Букета про те, що харківський народний художник Шакін М. І. буде виготовляти пам'ятні дошки для встановлення на Батьківщині Петра Тимофійовича.

Постало питання грошей. Автор звернувся до голови обласної державної адміністрації, голови Запорізької облради, народного депутата України І. М. Артюшенка, міського голови О. Ч. Сіна. Але виходячи із того, що наша запорізька влада то є російська колоніальна адміністрація, яка спить і бачить в місті російський триколон, то коштів ніхто не дав. Але краєзнавців фінансово підтримали самі містяни – громадська організація «Громадський контроль», «Фонд добрих справ», «Запорозький вектор», велика частка була внесена самим Миколою Івановичем Шакіним, за що йому щира подяка. Зі свого боку, автор статті допоміг скульптору придбати гранітний блок на Янцевському гранітному кар'єрі.

Після кропіткої творчої роботи пам'ятна дошка П. Т. Троньку була встановлена на стінах Національного заповідника Хортиця 8 жовтня 2015 року під час проведення VII науково-практичної конференції «Історія запорозького козацтва в пам'ятках та музейній практиці».

Вітальну адресу від голови НСКУ Олександра Реєнта зачитав член Правління Національної спілки краєзнавців України Євген Букет.

На відкриття приїхав і автор меморіальної дошки, скульптор, громадський діяч і меценат Микола Шакін з Харкова. Петро Тронько – його земляк, родом з Харківської області. Як зазначив автор роботи над меморіальною дошкою, окрім нього, працювали і харківські скульптори Олександр Демченко та Василь Семенюк. Студентом Микола Шакін ходив на лекції Петра Тронька з краєзнавства і на все життя запам'ятав його, як